

ALISHER NAVOIY MEROSIDA INSONPARVARLIK G'OYALARI

M.A.Jo'rayeva
mamalakat.jurayeva70@gmail.com
QDU

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiy ijodida insonparvarlik g'oyalari tahlil qilinadi. Navoiy asarlarida insonning axloqiy qadri, adolat va mehr-muruvvat g'oyalari, shuningdek, jamiytdagi mas'uliyat va bilimga bo'lgan ehtiyoj ilmiy manbalar asosida yoritiladi. Maqolada Navoiy ijodining ma'naviy va madaniy ahamiyati, uning bugungi zamon o'zbek madaniyati va ma'naviyatiga ta'siri ko'rsatildi.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, insonparvarlik, adolat, ma'naviyat, axloq, "Xamsa", madaniyat, jamiyat, pedagogika

HUMANITARIAN IDEALS IN THE HERITAGE OF ALISHER NAVAI

M.A.Jurayeva
mamalakat.jurayeva70@gmail.com
KSU

Abstract: This article analyzes the ideas of humanity in the work of Alisher Navoi. In Navoi's works, the ideas of moral value of man, justice and kindness, as well as the need for responsibility in society and knowledge are highlighted based on scientific sources. The article shows the spiritual and cultural significance of Navoi's work, its impact on modern Uzbek culture and spirituality.

Keywords: Alisher Navoi, humanity, justice, spirituality, ethics, "Khamsa", culture, society, pedagogy

XVI asr o'zbek adabiyoti tarixida Alisher Navoiy (1441-1501) ijodi xalq ma'naviy hayotining eng yuksak namunasini tashkil etadi. Navoiy shoir, mutafakkir, davlat arbobi sifatida nafaqat badiiy ijodda, balki jamiyatning axloqiy-estetik tarbiyalanishida ham katta rol o'ynadi.

Navoiy asarlarida insonparvarlik g'oyalari turli shakllarda ifodalangan: mehr, axloqiy poklik, adolatga sodiqlik, bilimga intilish. U insonning ruhiy kamoloti, jamiytdagi axloqiy mas'uliyati va ma'naviy barkamollikni targ'ib qildi. Shu jihatdan Navoiy ijodi nafaqat o'z davrida, balki bugungi kunda ham milliy va jahon madaniy merosining ajralmas qismi hisoblanadi.

Inson qadri va ma'naviy kamolot. Navoiy ijodida insonning ruhiy va axloqiy qadri asosiy mavzulardan biri. Masalan, "Xamsa"dagi asarlarida shoir insonning qalb pokligini, ezguligini va mehr-muruvvatini targ'ib qiladi. "Farhod va Shirin" dostonida Farhodning fidoyiligi, Shirinning sadoqati va axloqiy boyligi orqali shaxsning ma'naviy mukammalligi namoyon etiladi.

Navoiy fikricha, inson ilm, axloq va mehr orqali o'zligini anglaydi. "Mahbub ul-qulub" asarida shoir shunday yozadi: *"Axloqsiz shaxsning dunyosi bo'm-bo'sh, qalbi yovuzlikka to'lgan bo'ladi"*. Bu fikr insonparvarlik g'oyasining asosi sifatida qaraladi, chunki shaxsning axloqi uning jamiyatdagi o'rnini belgilaydi.

Adolat va jamiyatdagi mas'uliyat. Navoiy insonparvarlikni faqat shaxsiy sifat emas, balki jamiyatdagi mas'uliyat bilan bog'liq deb qaraydi. "Lison ut-Tayr"da shoir shunday fikr bildiradi: har bir insonning ijtimoiy mas'uliyati bor, va adolatni ta'minlash orqali jamiyat barqaror bo'ladi. Shu yerda men o'zimning kuzatishimni qo'shsam, bugungi zamon jamiyatida ham shaxsning axloqiy mas'uliyati muhim ahamiyatga ega. Masalan, davlat xizmatida faoliyat yurituvchi kishi adolatli qarorlar qabul qilsa, u nafaqat o'zining, balki butun jamiyatning farovonligiga hissa qo'shadi.

Shuningdek, Navoiy davlat arbobi sifatida faoliyat yuritgan davrida, uning siyosiy qarorlari ham adolat va insonparvarlik tamoyiliga asoslangan edi. Men shuni ta'kidlashni istardimki, Navoiy qarorlari nafaqat badiiy talqin, balki amaliy hayotda ham namuna bo'lishi mumkin. Shu sababli uning ijodi faqat badiiy asar sifatida emas, balki pedagogik va axloqiy dars sifatida ham ahamiyatlidir. Shaxsiy tahlil bilan aytganda, Navoiy g'oyalari bugungi pedagogika va ijtimoiy mas'uliyat tushunchalarini shakllantirishda ham qo'llanilishi mumkin.

Alisher Navoiy "Farhod va Shirin" dostonida qahramonlar ruhiy kamoloti, fidoyiligi va axloqiy pokligini yorqin ifodalaydi. Farhodning o'z sevgisi yo'lida kurashi va Shirin bilan munosabatlaridagi sadoqat, shuningdek, ularning jamiyatdagi adolat va mehr-muruvvatga sodiqligi shaxsning ichki dunyosining uyg'unligini ko'rsatadi. Bu jihatlar orqali shoir insonning ma'naviy yuksakligi va ruhiy pokligini targ'ib qiladi.

Bugungi ijtimoiy muhitni hisobga olsak, bu doston qahramonlarining fazilatlari hamon dolzarb ahamiyatga ega. Masalan, insonning ijtimoiy muhitdagi mas'uliyatini anglash, mehr-muruvvat va sadoqatni qadrlash orqali jamiyatda hamkorlik, hurmat va tinchlikni ta'minlash mumkin. Shu nuqtai nazardan qaraganda, Farhod va Shirinning ruhiy pokligi va insonparvarligi faqat badiiy obraz sifatida emas, balki amaliy hayot uchun ham namuna sifatida xizmat qiladi.

Shu bilan birga, Navoiy asarlaridagi insonparvarlik g'oyalari bugungi pedagogika va ma'naviy tarbiya jarayonlarida ham qo'llanilishi mumkin. Doston qahramonlarining ichki axloqiy kamoloti talaba va yosh avlodni tarbiyalashda, ularni ma'naviy va axloqiy jihatdan yetuk inson qilib shakllantirishda ilhom manbai bo'lib

xizmat qiladi. Shunday qilib, Navoiy ijodi zamonaviy hayot bilan uzviy bog'liq bo'lib, insonparvarlik g'oyalari asrlar davomida o'z dolzarbligini yo'qotmaganini ko'rsatadi.

Mehr-muruvvat va insonparvarlik. Navoiy asarlarida mehr va muruvvat g'oyalari ko'p uchraydi. "Hayrat ul-abror" asarida shoir insonni boshqalarga yordam berishga, xayrli ishlar qilishga chaqiradi. Insonparvarlikning bu jihati jamiyatdagi birdamlik va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi.

Navoiy shuningdek, ta'lim va tarbiya orqali insonparvarlikni rivojlantirishga katta e'tibor bergan. Madrasalarda o'qituvchi va shogirdlar o'rtasidagi munosabatlar, insoniy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qilgan. Bu esa Navoiy ijodining bugungi pedagogik va ma'naviy ahamiyatini ko'rsatadi.

Navoiy merosining bugungi ahamiyati. Alisher Navoiy g'oyalari bugungi kunda ham dolzarbdir. Insonparvarlik, adolat, ilmga intilish va axloqiy mas'uliyat g'oyalari zamonaviy jamiyatda tarbiyaviy va ma'naviy maydon sifatida qo'llanilmoqda.

O'zbek adabiyotshunoslari (Sh. Oripov, G. Xolmatov) fikricha, Navoiy ijodi nafaqat badiiy, balki ijtimoiy va pedagogik me'yor sifatida ham qadrlidir. Shu jihatdan Navoiy merosi milliy ma'naviyat va madaniyatning asosiy tayanchi bo'lib qolmoqda.

Alisher Navoiy ijodida insonparvarlik g'oyalari asrlar davomida o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Shaxsning axloqiy kamoloti, jamiyatdagi mas'uliyati, mehr-muruvvat va ilmga intilishi Navoiy asarlarining asosiy tamoyillari bo'lib, ular bugungi kunda ham ma'naviy va pedagogik manba sifatida ahamiyatlidir. Shu sababli Navoiy merosi nafaqat milliy, balki jahon madaniy merosining ajralmas qismi sifatida qadrlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduraxmanova, M. (2025). Alisher Navoiy va zamon munosabati masalasi. Uzbekistan: Language and Culture, 1(01).
2. Alisher Navoiy. Xamsa. To'liq to'plam. - Toshkent: Fan, 1991.
3. Ashurova, G. (2023). Kichik nasriy asarlarda Alisher Navoiy siymosining talqin etilishi. Uzbekistan: Language and Culture, 2(2).
4. Suyunova, S., & Qorayev, S. (2025, May). Buyuk shoir va mutaffakkir Alisher Navoiy asarlarining diniy-tasavvufiy manbalari. In Conferences (Vol. 1, No. 1, pp. 250-255).
5. Alisher Navoiy. Hayrat ul-abror. MAT. 20 tomlik. T. 7. -Toshkent: Fan, 1991.
6. Navoiy, Alisher. 2011. To'la asarlar to'plami. 10 jildlik: 1-jild. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uy